

LUNDS
UNIVERSITET

BESLUT

2019-06-20

V 2019/727

1 (7)

Miljö- och energidepartementet
103 33 Stockholm

Rektor

Yttrande över Agenda 2030-delegationens slutbetänkande, Världens utmaning, världens möjlighet SOU 2019:13

Lunds universitet har inbjudits att yttra sig över ovanstående. Lunds universitet vill framföra följande synpunkter som fokuserar på kapitel 8 Behovet av kunskap, forskning och innovation eftersom dessa områden är centrala för Lunds universitet. Svaret har tagits fram tillsammans med berörda verksamheter inom Lunds universitet.

Lunds universitet anser sammanfattningsvis att Agenda 2030-delegationen (Delegationen) har presenterat ett ambitiöst och välbalanserat betänkande som innehåller relevanta och konkreta förslag till hur arbetet med att genomföra Agenda 2030 fortsättningsvis ska bedrivas. Lunds universitet instämmer i den problembeskrivning som inleder slutbetänkandet. Inom universitetet pågår för närvarande ett arbete med att kartlägga hur delar av verksamheten kopplar till de stora samhällsutmaningarna, exempelvis som de framställs i Agenda 2030. Kopplingarna är betydande och värdefulla för Lunds universitet i stort. Remissen berör därför på många olika sätt universitetets verksamheter och dess forskare.

Lyft fram forskares roll som kritiska granskare

Lunds universitet instämmer i betänkandets betoning på forskning och utbildning för hållbar utveckling i linje med Agenda 2030. Det är bra att betänkandet nämner vetenskapens kritiska förhållningssätt och att forskningen är fri och obunden (s. 104). Vi anser dock att forskares roll som kritiska granskare av maktutövning, politiska beslut och olika målsystems begränsningar och förtjänster bör lyftas fram mer än vad som nu är fallet i kap. 8.1.

Belys samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv mer

Tvärvetenskapens betydelse lyfts fram på ett förtjänstfullt sätt i betänkandet men betoningen på innovation leder till att samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv inte ges lika mycket uppmärksamhet (kap. 8). Lunds universitet menar att i tillägg till betänkandets fokus på problemlösning och innovation inom specifika områden som klimat, hälsa och utbildning bör samhällsvetenskapliga perspektiv på styrning, demokrati och ansvarsutkrävande lyftas fram mer utförligt som viktiga för genomförandet av Agenda 2030.

Anamma ett mer integrerat perspektiv på Agenda 2030

Lunds universitet instämmer i att det är önskvärt att klassificeringar av ansökningar hos olika forskningsfinansiärer blir mer likartade. Lunds universitet anser dock inte att det är nödvändigt att samtliga forskningsfinansiärer kräver att ansökningar ska precisera vilka hållbarhetsmål ansökningen

belyser och är försiktigt skeptiska till Delegationens förslag att ”forskningsfinansierare i högre grad än i dag bör samarbeta och klassificera ansökningar om medel för forskning och innovation i relation till målen i Agenda 2030”. Med tanke på den holistiska ansats som Agenda 2030 står för finns risken att sökande bockar av mål i stället för att anamma ett mer integrerat perspektiv (s. 108). Därtill bör det även fortsättningsvis finnas utrymme för forskningsansökningar som inte alls anknyter till eller kan klassificeras enligt hållbarhetsmålen. Lunds universitet månar om den fria forskningen och värnar om Vetenskapsrådets möjlighet att i betydande grad framöver finansiera även forskning av mer grundläggande karaktär. Därför bör heller inte alltför stora resurser slussas från Vetenskapsrådet till andra statliga forskningsråd (exempelvis FORMAS, FORTE, VINNOVA) som stödjer mer tillämpad forskning som motiveras av Agenda 2030.

Utvärderingar behövs för att mäta progression inom hållbar utveckling – men inte för frekvent

Delegationen föreslår att Regeringen ger Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag att göra en utvärdering av universitetens och högskolornas arbete för att leva upp till högskolelagens krav på att främja en hållbar utveckling. I sak ställer Lunds universitet sig positivt till att fortlöpande utvärderingar genomförs för att säkerställa en god progression inom detta viktiga område. UKÄ gjorde 2017 just en genomgång av universitetens utbildning i förhållande till kravet på att belysa hållbar utveckling. Det är dock inte rimligt att göra den typen av utvärderingar varje eller vartannat år och med tanke på antalet utvärderingar som årligen genomförs vid universiteten och högskolorna vill Lunds universitet mana till god tidsplanering. Dessutom vill Lunds universitet betona vikten av att den kritik som delvis lyftes mot UKÄs utvärdering 2017, speciellt avseende dess utformning, tas i beaktande vid utvecklingen av liknande framtida utvärderingar.

Det är även viktigt att nya utvärderingar av universitets och högskolors arbete för att främja hållbar utveckling i utbildning och forskning tar avstamp i utvärderingar som redan genomförts eller är pågående (kap. 8.2) och att de utformas på ett sätt som inte överlappar med, exempelvis, UKÄ:s granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete.

Det är också viktigt att klargöra att det inte kan handla om regelrätt utbildning om hållbar utveckling i precis all utbildning som bedrivs – lika lite som när det gäller alla övriga uppdrag om mångfald, jämställdhet, likabehandling, demokrati etc. – utan att dessa aspekter ska komma in där det är möjligt och relevant med hänsyn till ämnet och utbildningsformen. En sammanhållen flerårig utbildning kan lättare ha med dessa aspekter än fristående kurser i enskilda ämnen. Alla mål som står i en kursplan eller utbildningsplan ska examineras, detta är en grundförutsättning som måste finnas med i en utvärderingsinsats.

Konkretisera hur riksdagen ska tillvarata Agenda 2030 perspektiven

Lunds universitet vill understryka vikten av riksdagens roll för Agenda 2030 vad gäller långsiktig förankring, lagstiftning, budget och granskning av regeringens arbete i linje med kap. 5. Relationen mellan riksdagens uppgifter och den Agenda 2030 kommitté som föreslås i betänkandet (kap. 6) bör dock tas upp och preciseras om förslaget om en sådan kommitté ska förverkligas. Syftet är lovvärt men det saknas konkretion när det gäller hur Agenda 2030 perspektiven ska tillvaratas, det framgår bara att det ska ske genom befintliga styrmekanismer och med befintliga resurser.

Implementering av Agenda 2030 kräver resurser

Överlag är det ett problem att betänkandet inte förordar tillförandet av resurser (förutom de 10 miljoner som avsätts för ett sekretariat). Agenda 2030 är ett kunskapsintensivt ramverk för myndigheter. Ett målmedvetet arbete med Agenda 2030 ställer krav på fortbildning av anställda och chefer för att hantera exempelvis nya upphandlingsregelverk och samverka med andra myndigheter, näringslivet och civilsamhället. Att ställa hållbarhetskrav i upphandlingar är inte

alltid relevant, utan görs där det är möjligt. Här behövs en nyanserad bild av när det är möjligt att ställa hållbarhetskrav.

Att implementera agendan förutsätter också att anställda ges möjlighet att ta del av ny forskning kring komplexa sammanhang. Här har universitetet en viktig roll att spela genom till exempel uppdragsutbildningar, men detta förutsätter att det tillsätts resurser för att möjliggöra den typen av initiativ.

Universitet och högskolor behöver vara representerade i föreslagen kommitté

Delegationen föreslår att regeringen tillsätter en kommitté med uppdrag att t.o.m. 2030 kontinuerligt ta fram underlag till regeringen i form av uppföljning, utvärdering och förslag till åtgärder för genomförandet av Agenda 2030. Detta är ett mycket relevant förslag och Delegationen presenterar ett välavvägt utkast på kommitténs syfte och arbetsuppgifter. Lunds universitet vill här poängtera vikten av att explicit betona att kommittén bör hämta ledamöter även från universitetet och högskolorna.

Generellt omfattas även universitet – jämsides andra statliga myndigheter - av det som anges om genomförandet av Agenda 2030, exempelvis i utbildningen. Mot bakgrund av det samverkansuppdrag som vilar på lärosätena bör dessa ha en given plats även i de föreslagna uppdragen till Sveriges Kommuner och Landsting om lämpliga former för kunskapsförmedling och kunskaps-spridning.

Lärande för hållbar utveckling behövs för ökad kompetens men undvik ytterligare redovisningskrav på skolan

Delegationen lägger fram flera olika förslag som syftar till att stärka kunskap, forskning och innovation relaterat till Agenda 2030 och en hållbar utveckling. Bland annat föreslår Delegationen att regeringen ger Skolverket i uppdrag att ta fram ett förslag avseende innehåll, genomförande och finansiering av kompetenshöjande och stödjande åtgärder för pedagoger och skolledare om lärande för hållbar utveckling. Lunds universitet vill emellertid peka på den risk som finns för att ytterligare utöka floran av redovisningspliktiga krav på skolan, något som är ett problem från förskolenivå och uppåt. Vi stödjer således kompetenshöjande åtgärder men vill varna för skrivbordsprodukter som skriver fram skolans "ansvar" men där resultatet riskerar att inskränka sig till signalering av goda avsikter.

Det är rimligt att Skolverket får uppdraget rörande kompetensutveckling för skolledare och lärare. Därmed bör Skolinspektionen få den tydligt granskande rollen. Sedan blir en fråga hur detta kommer att formuleras i examensmålen för lärarutbildningen som kan utgöra underlag för uppföljning.

Lyft att svensk forskning kan bidra till genomförandet av Agenda 2030

I slutbetänkandet står att *Regeringen bör i kommande forskningsproposition särskilt belysa vikten av ett internationellt forsknings-samarbete med de utvecklingsländer som har störst utmaningar att genomföra Agenda 2030 (s. 105). Här föreslås följande tillägg: och där svensk forskning kan anses bidra effektivt till genomförandet.* Syftet är att betona att forskningssamarbetet ska fokuseras till länder där forskningen bedöms komma till nytta i det praktiska reformarbetet som är nödvändigt för att nå de globala hållbarhetsmålen.

Vidare föreslås att termen ”utvecklingsländer” byts ut. Ett förslag är att ändra andra delen av meningen till ...*ett internationellt forskningssamarbete med de länder som har störst utmaningar att genomföra Agenda 2030, och då särskilt låg- och lägre medelinkomstländer.*

Sverige bör samarbeta med länder med störst utmaningar inom Agenda 2030

I slutbetänkandet står *Med tanke på forskningens och innovationens centrala roll för genomförandet av agendan är storleken på forsknings- och innovationssatsningar på såväl EU-nivå som nationell nivå av stor betydelse* (s. 106). Speciellt ökad storlek på forsknings- och innovationssatsningar på nationell nivå är av yttersta betydelse. Internationellt samarbete kring behovet av kunskap, forskning och innovation om Agenda 2030 bör inte heller primärt fokuseras till EU. Lunds universitet menar att det för Sverige är viktigt med samarbete både med låginkomstländer som har störst utmaningar men också samarbeten i en närliggande geografisk kontext. Detta bör även gälla de närliggande länder som är utanför EU, Norge och Ryssland, men även de Baltiska staterna – t. ex. kring klimatfrågor och demokrati. Sverige kan ha stor påverkan på att de Baltiska staternas och Rysslands forskning och innovation stödjer Agenda 2030. Även här bör beaktas ske mellan de länder som har störst utmaningar inför Agenda 2030 och där svensk forskning kan ha väsentlig påverkan.

Ökad kunskap om synergier och målkonflikter ger ljus över styrmedel och effekter

I slutbetänkandet står att *Det är viktigt med ökad kunskap om olika politiska åtgärder, som exempelvis effekterna av styrmedel och investeringar* (s.107). Här anser vi att följande tillägg bör göras: *Särskilt bör styrmedel och investeringars effekter belysas genom ökad kunskap om möjliga synergier och målkonflikter mellan de olika hållbarhetsmålen.*

Vid sidan av de nödvändiga specialistkompetenser som behövs är det därför viktigt att inom forskningen även prioritera tillgången på generalistkompetenser (s. 108). 2017:47 är slutbetänkandet för Kommissionen för jämlik hälsa och det är svårt att i denna utredning hitta en definition av vad som avses med ”generalistkompetenser”. Lunds universitet anser att vilken typ av kompetens som åsyftas bör förtydligas och menar att det inte är generalister generellt som behövs utan så kallad expert-generalister¹. Lunds universitets bedömning är att det behövs tvärvetenskapliga forskare som inte bara har studerat inom många fält (s.k. generalister) men som också har nått en djupare kunskap om länkarna mellan olika fält inom ett visst område. Dessutom ska tvärvetenskapligheten kunna användas för att tillämpa kunskap från ett fält till ett annat. Därav begreppet expert-generalister. En bedömning är att nuvarande skrivning kan tolkas brett och möjligen också felaktigt. Universiteten och högskolorna bör utreda hur detta kan ske inom ramarna på en organisation med olika fakulteter och där tjänster och kursansvar enbart ligger inom den egna fakulteten och sällan fakultetsöverskridande. Förutom att utreda hur expert-generalister ska kunna få tjänster idag bör även tvärvetenskapliga satsningar premieras.

¹ Orit Gadiesh, chairman of Bain & Co, who coined the term expert-generalist, describes it as: *Someone who has the ability and curiosity to master and collect expertise in many different disciplines, industries, skills, capabilities, countries, and topics, etc. He or she can then, without necessarily even realizing it, but often by design: Draw on that palette of diverse knowledge to recognize patterns and connect the dots across multiple areas. Drill deep to focus and perfect the thinking.*

Utbyte av kunskapsformer behövs för utmaningar och innovationsidéer

Inför kommande forskningsproposition bör regeringen därför prioritera utmaningsdriven forskning och innovation inom områden som bidrar till en omställning till hållbar utveckling i linje med Agenda 2030 (s. 108). Här anser Lunds universitet det som viktigt att understryka behovet av en dialog mellan forskningsråd så att forskningsstrukturerna på universiteten förändras mot en utmaningsdriven och transdisciplinär ansats. Vad som framförallt saknas är incitament för att förbättra universitetens roll i kunskapsutbyte med det omgivande samhället, d v s att det är ett utbyte av olika kunskapsformer som behövs och att den traditionella modellen där universiteten "producerar" kunskap som sedan ska överföras till det omgivande samhället bör utmanas. Det är här begreppet social innovation kommer in i bilden. Det innebär att universiteten i större utsträckning arbetar genom att utveckla strukturer för att engagera sig i sammanhang där andra aktörer, framförallt i offentliga strukturer och i civilsamhällsfären, har identifierat utmaningar och innovationsidéer där universitetens kunnande och kompetens blir ett stöd för att vidareutveckla detta. I denna process erhåller även universiteten kunskap av sådan typ som inte produceras i akademiska sammanhang (praktiknära kunskap, "tyst kunskap" etc.) som är viktig för att förstå hur den egna kunskapsskapande processen bäst utformas. D. v. s. ett dubbelriktat utbyte av kunskap, där medborgarperspektivet inte heller får glömmas bort.

Arbeta med källkritik i all utbildning och tillgängliggör forskningsresultat

En annan viktig utmaning idag för utbildning och forskning är den faktaresistens som finns i samhället och där universiteten och högskolorna kan spela en större roll genom att i all utbildning arbeta med källkritik och att tillgängliggöra forskningsresultat även till dem som står längst ifrån den högre utbildningen. Detta är en viktig strategi för att överbrygga den berömda "know-do" klyftan, som ju utgör ett stort generellt problem då forskningsbaserad kunskap ska överföras till det omgivande samhället. Detta kan bli avgörande för universitetens roll för hållbar utveckling, inte minst i samverkan med låg- och mellaninkomstländer. Lunds universitet har en lång tradition att bedriva utmaningsdriven forskning och innovation, även inom områden som bidrar till en omställning till hållbar utveckling såsom den nu formuleras i Agenda 2030, och kommer fortsätta med denna forskning på ett mer strukturerat sätt framöver.

Utmaningsfokuserad forskning är lovvärd, liksom ett fokus på globala utmaningar, men en annan aspekt är om det är klart hur utmaningarna ska identifieras och av vem? Långsiktiga utmaningar kontra kortsiktig krishantering berörs inte i betänkandet, trots att klimatförändringarna bidrar till större oförutsägbarhet. Båda perspektiven behöver säkerställas utan att grundforskningen äventyras.

Grundforskning nämns inte på samma sätt, även om det på s. 106 står att "lösningar för en samhällsomställning som vilar på vetenskaplig grund främjas av vetenskapens kritiska förhållnings-sätt och av att forskningen är fri och obunden".

Fokus för Horisont Europa bör vara hållbar energi och mobilitet

De utvalda globala utmaningarna inom Horisont Europa (s. 108-109) saknas till viss del i de fokusområden som presenteras i denna rapport (s. 60). Detta gäller särskilt för industri, klimat, energi och mobilitet. Istället är ett av fokusområdena Hållbara samhällen vilket Lunds universitet anser är för brett för att kallas för ett fokusområde utan berör i stort sett hela Agenda 2030. Ett fokus mer i samklang med Horisont Europa hade varit Hållbar energi och mobilitet. Detta skulle även täcka in klimat och industri, då energi och mobilitet är de största utmaningarna vi har att lösa för att klara att avvärja en katastrofal klimatförändring och där ett globalt och lokalt rättviseperspektiv på energitillgången är viktigt för en hållbar omställning. Energi är även en av industrins största utmaningar.

Samarbete för att syntetisera existerande forskningsresultat

Lunds universitet instämmer i Delegationens förslag att regeringen bör som ett underlag inför kommande forskningsproposition tillsätta en utredning inom kommittéväsendet eller Regeringskansliet om hur tvärdisciplinär kompetens kan stimuleras och premieras. Om den handlar om kompetens gällande samarbete över fakultets- och ämnesgränser är den relevant, men självklar och behöver inte vara föremål för åtgärder. Sådan erfarenhet och kompetens är vanligt förekommande. Om den handlar om att skaffa sig personlig ämnesöverskridande kompetens är den otydlig och problematisk. Då signalerar den en ogenomtänkt övertro på en allmängiltig tvärdisciplinär roll, jämförbar med inställningen till ett odefinierat bruk av "digitalisering". Tanken borde hellre formuleras som "stöd till samarbete i syfte att syntetisera existerande forskningsresultat".

Regeringen bör inför nästa forskningsproposition uppdra åt universitet och högskolor, forskningsfinansierare och andra relevanta myndigheter att belysa forsknings- och innovationsbehov i relation till Agenda 2030." Formuleringen i den första punkten under rubriken gällande stärkt kunskap m. m. (sammanfattningen s. 18 f.) om att belysa forsknings- och innovationsbehov i relation till Agenda 2030 är modest hållen men andas ändå en syn som kan tolkas som att det generellt går att i förväg veta vilka resultat som är önskvärda. Det är ju långt ifrån hela sanningen, och ett viktigt uppdrag borde vara att syntetisera forskningsresultat som finns och som var för sig eller tillsammans kan vara viktiga för att hitta lösningar på de problem som står i fokus för Agenda 2030.

Övriga synpunkter

- Lunds universitet anser generellt att föreslagna utredningar kan leda till välarbetade och evidensbaserade förslag men att varje utredning bör ta tidsperspektivet i beaktande. Detta gäller dels den påverkan varje utredning har både i fördröjningsperspektiv av handlingar men också för att tid för utvärderingar bland dem som arbetar med t.ex. utbildning är tid som tas från studenterna/eleverna.

I sammanfattningen finns det några meningar som skulle kunna gagnas av lite mer specificitet eller exempel:

- *"Inom flera politikområden är Sveriges uttalade ambitioner högre och riksdagsbundna mål mer ambitiösa än det som uttrycks i delmålen i Agenda 2030."* (s. 16).
- *"Den globala utvecklingen går i både positiv och negativ riktning."* (s. 23).
- *"De utmaningar Sverige och världen står inför gällande t.ex. klimatförändringar och ojämlikhet är förenade med stora samhällskostnader. Så stora kostnader att Sverige inte har råd att inte agera."* (s. 24).
- *"Flera av delegationens förslag syftar till att stärka kapaciteten att ta fram välgrundade förslag på åtgärder. Åtgärderna måste analyseras utifrån kostnadseffektivitet och målfyllelse, vilket ofta kräver uppföljning, utvärdering och analys. Ibland krävs att nya beslut tas då en åtgärd visar sig inte ha önskad, eller tillräcklig, effekt."* (s. 24).

Följande mening kan ha fel översättning: *In preparation for the next national research bill, the Government should instruct universities and higher education institutions* (s. 30-31). Uttrycket "Government should instruct universities and higher education institutions" är en felaktig översättning av "Inför nästa forskningsproposition ger regeringen i uppdrag till universitet och högskolor".

Lunds universitet vill slutligen framhålla styrkan i ett komplett och sammanhållet universitet som innefattar i princip samtliga discipliner som måste samverka för att, genom tvärdisciplinär forskning, kunna bidra till lösningar på många av de samhällsutmaningar som adresseras i Agenda 2030. Lunds universitet är beredvilligt att skapa de starka forsknings-, utbildnings- och innovationsmiljöer som

inkluderar flera vetenskapsområden som krävs. Som ett led i detta arbete har Lunds universitet startat en fakultetsöverskridande forskarskola om Agenda 2030. Forskarskolan tillvaratar universitetets bredd och spetskompetens och bidrar till samhällets utveckling i hållbarhetsfrågor samtidigt som universitetets utbildning och forskning inom hållbar utveckling lyfts. Lunds universitet vill även framhålla betydelsen av samverkan med det omgivande samhället för att gemensamt både problematisera och finna lösningar på utmaningar som speglas i Agenda 2030.

Beslut

Beslut att avge detta yttrande har fattats av undertecknad rektor i närvaro av förvaltningschef Susanne Kristensson efter hörande av representant för Lunds universitets Studentkårer och efter föredragning av miljöchef Claes Nilén.

Torbjörn von Schantz

Claes Nilén
(LU Byggnad)

Kopia

- Samtliga sektioner/motsv.
- Samtliga fakulteter
- USV
- LUKOM
- MAX IV-laboratoriet